

नेपालको पश्चिम तराईमा मनाइने चाडपर्वहरू

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
संस्कृति एम्.ए. दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
नेपाली इतिहास, संस्कृति र पूरातत्त्वको विभागमा
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
गीतादेवी शर्मा
(रोल नं. ५५०७, शैक्षिक सत्र २०६४/२०६६)
२०६९

नेपालको पश्चिम तराईमा मनाइने चाडपर्वहरू

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
संस्कृति एम्.ए. दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
नेपाली इतिहास, संस्कृति र पूरातत्त्वको विभागमा
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता
गीतादेवी शर्मा
(रोल नं. ५५०७, त्रि.वि. द.नं. ६-२-२३७-२००१)
शैक्षिक सत्र २०६४/२०६६
२०६९

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रि.वि., एम्.ए. नेपाली इतिहास, संस्कृति र पूरातत्त्वको दोस्रो वर्षकी छात्रा श्री गीतादेवी शर्माले मेरो निर्देशनमा दसौँ पत्रको प्रयोजनका निम्ति “नेपालको पश्चिम तराईमा मनाइने चाडपर्वहरू” शीर्षकको प्रस्तुत शोधकार्य परिश्रमपूर्वक सम्पन्न गर्नुभएको हो । अत्यन्त मिहिनेत पूर्वक गरिएको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु । अतः प्रस्तुत शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली इतिहास, संस्कृति र पूरातत्त्वको विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

... ..

डा. गितु गिरी
सहप्राध्यापक
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
रूपन्देही

मिति : २०६९/०७/२०

कृतज्ञता-ज्ञापन

“नेपालको पश्चिम तराईमा मनाइने चाडपर्वहरू” शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर, नेपाली इतिहास, संस्कृति र पुरातत्वको विभागबाट स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्र पूरा गर्नका लागि प्रा.डा. गितु गिरीको कुशल निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ। यस शोधकार्यलाई यस रूपमा ल्याइपुऱ्याउनु साथै प्रारम्भदेखि अन्तिम क्षणसम्म व्यस्त समयबाट फुर्सद निकालेर क्याम्पसका अतिरिक्त घरमा समेत शोधकार्यको पूर्णताका लागि आवश्यक सल्लाह, सुझाव र परिमार्जन गरिदिनु भएकोमा हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु। यस क्रममा मलाई सजग र सचेत बनाउदै सुमार्गमा डोऱ्याउनु भएकोमा सदा ऋणी छु।

प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न विभागीय स्वीकृति प्रदान गर्नुका साथै आवश्यक सल्लाह दिनु हुने विभागीय प्रमुख प्रा.डा. श्री धनबहादुर कुँवरप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु। यसै गरी यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा मलाई प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष सहयोग गर्ने प्रा.डा. वीणा पौडेल, सहप्राध्यापक डा.माला मल्ल तथा उपप्राध्यापक पुनम राणाप्रति म आभार प्रकट गर्दछु।

शोधकार्यका सिलसिलामा आफूसँग भएका सम्बद्ध सम्पूर्ण सामग्री सहज रूपमा उपलब्ध गराएर सहयोग गर्नुहुने जिल्ला विकास समिति रूपन्देही, सामाजिक शाखाका कार्यक्रम प्रमुख श्री दुर्गा श्रेष्ठ, नयाँ भावना दैनिक पत्रिकाका सम्पादक यमलाल भूषाल, कान्तिपुर राष्ट्रिय दैनिक पत्रिका कपिलबस्तुका सम्बाददाता मनोज पौडेल, कान्तिपुर टेलिभिजनका क्यामरामेन बुटवलका स्वस्तिक श्रेष्ठ, कारोबार राष्ट्रिय दैनिक पत्रिका भैरहवाका सम्बाददाता मनोरञ्जन शर्मा, तराई दलित मञ्चका सदस्य गोविन्द धवल, धकधई निवासी स्थानीयवासी गोविन्द यादव, अग्रहरी सेवा समाज रूपन्देहीका अध्यक्ष जोगेन्द्र अग्रहरी, नेपाल राष्ट्रिय माडवाडी परिषदका पूर्व उपाध्यक्ष नारायणप्रसाद अग्रवाल, सुनौली निवासी सिनियर डिभिजन इन्जिनियर नियाज वारिस, सि.न.न.पा.७ का खगराज आचार्य, रामजानकी मन्दिर हरनैयाका पूजारी पं. रविन्द्र वैष्णव, सि.न.न.पा.७ मैथिली सेवा समितिको सदस्य प्रवेश भ्ना, नेपाल आदिवासी महासंघ रूपन्देहीका सदस्य बमबहादुर थारु, माडवारी सेवा समितिको सदस्य भवानीशङ्कर शर्मा, अभिनास चर्च भैरहवाका सहायक पास्टर रनबहादुर गुरुङ, नेवा : खल रूपन्देहीका सल्लाहाकार विजयगोविन्द श्रेष्ठ, माडवारी सेवा समिति रूपन्देहीको पुजारी पं.विजयचन्द्र मिश्र, मर्चवारका विरेन्द्र यादव, रूपन्देहीको हाटीवनगाई गाउँ विकास समितिका विशाल चौधरी, नौतनवाका समाजसेवी श्याम अग्रवाल, सि.न.न.पा.७ का सञ्जय फकुरिदीन तथा अन्य सहयोगीप्रति पनि आभार प्रकट गर्न चाहन्छु। त्रि.वि. केन्द्रीय

पुस्तकालय र भैरहवा बहुमुखी क्याम्पस पुस्तकालयबाट यो शोधपत्र तयार पार्दा आवश्यक सहयोग प्राप्त भएकाले सम्बद्ध सबैलाई हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

आफ्नो व्यस्त समयबाट फुर्सद निकालेर मलाई शोधकार्यका लागि रहन आवश्यक वातावरण तयार बनाई सहयोग गर्नु हुने आमा श्रीमती धनकला पौडेल, पिता नरहरी पौडेल, पति श्री माधव ढुङ्गाना, छोरा मानस ढुङ्गाना तथा दाजु हरिप्रसाद ढुङ्गानाबाट प्राप्त सहयोग मेरो निम्ति ज्यादै नै मूल्यवान् रहेको छ । म वहाँहरूप्रति विशेष आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । प्राविधिक त्रुटि औँ“ल्याउ“दै कम्प्युटर सेटिङ्मा सघाउ पुऱ्याउने प्रिय भाइ गोकुल पौडेल र दिदी राधिका शर्मालाई पनि म धन्यवाद नदिई रहन सकिदैन ।

स्थान— भैरहवा—७

गीतादेवी शर्मा

मिति—२०६९/११/२५ गते

विषयसूची

कृतज्ञता-ज्ञापन	क-ख
शोधनिर्देशकको मन्तव्य	
विषयसूची	ग-भ
सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची	अ
नक्सा	ट
अध्याय एक : शोधपरिचय	१-७
१.१ शोधको परिचय	१
१.२ समस्याकथन	३
१.३ शोधको उद्देश्य	३
१.४ शोधको महत्व	४
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	४
१.६ अध्ययनको सीमाङ्ग	६
१.७ सामग्री सङ्कलन-विधि	६
१.८ शोधविधि र सैद्धान्तिक आधार	६
१.९ शोधपत्रको प्रारूप	६
अध्याय दुई: पश्चिम तराईमा मनाइने राष्ट्रियस्तरका चाडपर्वहरू	८-६०
विषयप्रवेश	८
२.१ नववर्ष	८
२.२ आमाको मुख हेर्ने (मातृ औ“सी)	१०
२.३ अक्षय तृतीया	११
२.४ बुद्धजयन्ती (वैशाखपूर्णिमा)	१२
२.५ उभौली पर्व	१५
२.६ नागपञ्चमी	१६
२.७ घण्टाकर्ण(गठांमा)	१७

२.८	एकादशी पर्व	१८
२.९	श्रावण संक्रान्ति	२१
२.१०	रक्षा बन्धन	२२
२.११	गाईजात्रा	२५
२.१२	कृष्ण जन्माष्टमी	२५
२.१३	बाबुको मुख हेर्ने (भाद्र औसी)	२७
२.१४	गणेश चौथी	२७
२.१५	तीज	२९
२.१६	ऋषि पञ्चमी	३१
२.१७	दसैँ वा दुर्गा पूजा	३२
२.१८	आकाशदीप	३९
२.१९	तिहार वा दिपवली	४०
२.२०	बालाचतुर्दशी	४५
२.२१	धान्यपूर्णिमा (यःमह्वी पुन्ही)	४६
२.२२	माघेसंक्रान्ति	४७
२.२३	वसन्तपञ्चमी	५०
२.२४	भीमसेन जात्रा	५२
२.२५	स्वस्थानी महात्म्य	५२
२.२६	महाशिवरात्रि	५३
२.२७	फागु (होली)	५५
२.२८	रामनवमी	५९
२.२९	चैतेदसै	६०
२.३०	पर्यटन वर्ष	६०
२.३१	नेपाल भ्रमण वर्ष	६१
२.३२	मलामास	६२

अध्याय तीन: पश्चिम तराईमा मनाइने क्षेत्रीयस्तरका चाडपर्वहरू

६३-८५

विषयप्रवेश

६३

३.१	भीमराव जयन्ती	६३
३.२	स्टर उत्सव	६४
३.३	चण्डी पूर्णिमा	६४
३.४	गङ्गा दशहरा	६५
३.५	नावातामे दिवस	६५
३.६	असारे पूजा (अषाढ पन्ध्र)	६६
३.७	नवान्न प्राशन(न्वायी)	६६
३.८	श्रावणी मेला	६६
३.९	वार्षावास	६८
३.१०	खट् जात्रा	६९
३.११	फूजी गुरु दिवस	६९
३.१२	तीन छट्टी	६९
३.१३	अनन्त चतुदशी	७०
३.१४	महालय श्राद्ध	७०
३.१५	जितिया पर्व	७१
३.१६	सतियामाई पर्व	७४
३.१७	मलावर देवी पर्व	७५
३.१८	गुरुनानक जयन्ती	७६
३.१९	छठ पूजा	७६
३.२०	मौसिरे पूर्णिमा	७९
३.२१	क्रिसमास	८०
३.२२	पुस पन्ध्र	८०
३.२३	ल्होसार	८०
३.२४	न्यूयर (नया“ वर्ष)	८१
३.२५	गुरु गोविन्द सिंह जयन्ती	८२
३.२६	महाकाल पूजा	८२
३.२७	सम्यक दान	८२
३.२८	शान्ति दौड (पिसमार्च)	८३

३.२९	परिक्रमा	८३
३.३०	सन्तोषी मा“को पूजा	८४
३.३१	लुम्बिनी भ्रमण वर्ष	८५
अध्याय चारः पश्चिम तराईमा मनाइने जातीयस्तरका चाडपर्वहरू		८६-१११
	विषयप्रवेश	८६
	ड	
४.१	मारवाडी	८६
४.१.१	वैशाख पर्व	८६
४.१.२	शीतलामाता पर्व	८७
४.१.३	आ“खा पर्व तीज	८७
४.१.४	नृसिंह जयन्ति	८७
४.१.५	बडसांयात अमावस पर्व	८८
४.१.६	जगन्नाथ रथयात्रा	८८
४.१.७	गुरु पूर्णिमा	८८
४.१.८	गुगापञ्चमी	८९
४.१.९	चनाछट	८९
४.१.१०	गुगानवमी	८९
४.१.११	बछवारस	९०
४.१.१२	सतिया“को अमावस पर्व	९०
४.१.१३	दूबडी पर्व	९१
४.१.१४	रामदेव जयन्ति	९१
४.१.१५	राधा अष्टमी	९१
४.१.१६	विश्वकर्मा पूजा	९२
४.१.१७	बामन द्वादसी	९२
४.१.१९	अँशा भगवती पूजा	९२
४.१.१९	कार्तिक स्नान	९३
४.१.२०	करवा चौथ	९३
४.१.२१	होइको व्रत	९४
४.१.२२	पूरव नक्षत्र	९४

४.१.२३ भैया दूज पर्व	९४
४.१.२४ दिपावली	९५
४.१.२५ गोपा अष्टमी	९५
४.१.२६ आवली नवमी	९६
४.१.२७ रानी सतीको जन्म जयन्ति च	९६
४.१.२८ श्याम जयन्ती	९६
४.१.२९ गनगोर पूजा	९७
४.१.३० बास्योडा पर्व	९७
४.१.३१ पञ्चाङ्ग दान पर्व	९७
४.१.३२ हनुमान जयन्ती	९८
४.२ थारु	९८
४.२.१ गुडिया (नागपञ्चमी)	९८
४.२.२ बडका अत्तवार	१००
४.२.३ अकादशी (एकादशी)	१०१
४.२.४ कुडापावन (दशहरा)	१०१
४.२.५ बगर (वराह) पूजा	१०१
४.२.६ हरहध्वाइ	१०२
४.२.७ पेन्य	१०२
४.३ मुस्लिम	१०२
४.३.१ रोजा(व्रत)	१०३
४.३.२ ईदुल फित्र	१०४
४.३.३ हज	१०५
४.३.४ ईद अजहा (बकरा ईद/कुर्बानी ईद)	१०६
४.३.५ मोहर्रम	१०७
४.३.६ बारह रविउलअब्बल जयन्ती	१०७
४.३.७ जन्मजयन्ती	१०८
४.४ कुमाल	१०८
४.५.१ व्र्यु पूजा	१०९

४.५.२ कुलायन पूजा	१०९
४.५.३ सिकारी पूजा	१०९
४.५.४ हरेलो पूजा	१०९
४.५.५ मुरकुट्टा पूजा	११०
४.५.६ बाजेबजै पूजा	११०
४.५.७ मण्डलीबाई सेमरीबा छ ।	११०
४.५.८ सेम पूजा	११०
४.५.९ देशान्तरीमाई र फिरन्तीमाई पूजा	१११
४.५.१० नागनागिनी पूजा	१११
४.५.११ जावेद पूजा	१११

अध्याय पाँच : समाज रूपान्तरणमा चाडपर्वको भूमिका	११२-१२६
विषयप्रवेश	११२
५.१ सामाजिक क्षेत्र	११२
५.१.१ सहयोग र सद्भावको विकास	११३
५.१.२ मित्रता वृद्धि	११४
५.१.३ सदाचारको विकास	११४
५.१.४ मनोरञ्जन	११५
५.१.५ औपचारिक तथा अनियमित शिक्षाको विकास	११५
५.१.६ गुठी संघसस्थाको विकास	११६
५.२ आर्थिक क्षेत्र	११६
५.२.१ कृषि	११७
५.२.२ पशुपालन	११७
५.२.३ मुद्रा	११८
५.२.४ व्यापार व्यवसाय	११८
५.३ राजनैतिक क्षेत्र	११९
५.३.१ चेतना प्रवाह	११९
५.३.२ संठन	१२०

५.४ सांस्कृतिक क्षेत्र	१२१
५.४.१ परम्पराको संरक्षण र हस्तान्तरण	१२१
५.४.२ आत्मासन्तुष्टी	१२१
५.४.३ प्रतिमा संरक्षण	१२२
५.४.४ उपयोगिताको यथार्थता	१२३
५.४.५ आचार पालना	१२३
५.४.६ कर्तव्यनिष्ठा	१२४
५.५ स्वास्थ्य क्षेत्र	१२४
५.५.१ मौसम अनुकूलको खानपिन	१२४
५.५.२ सरसफाई	१२५
५.५.३ मनोरञ्जन र मानसिक निकाय	१२६
५.५.४ शारीरिक व्यायम	१२६
अध्याय छ : उपसंहार	१२७-१४४
६.१ शोध सङ्क्षेप	१२७
६.२ निष्कर्ष	१३७
६.३ सुभाष	१४३
सन्दर्भसूची	१४५-१४९
चित्रसूची	१५०-१५१
चित्रहरू	१५२-१६५

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

अप्र.	अप्रकाशित
एम्.ए.	मास्टर्स अफ आर्ट्स
एस्.एल्.सी.	स्कूल लिभिङ् सर्टिफिकेट
क्र.स.	क्रमसङ्ख्या
डा.	डाक्टर
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
बी.ए.	व्याचलर अफ आर्ट्स
पृ.	पृष्ठ
रु.	रुपिया